

Aluehallitus 26.08.2024 § 115

§ 115

Lausunnon antaminen sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

Valmistelijat ja lisätiedot (etunimi.sukunimi@luvn.fi):
Paananen Markus

Päätösehdotus

Hyvinvointialuejohtaja Svahn Sanna

Aluehallitus päättää antaa seuraavan lausunnon sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi:

Mielenterveyden edistäminen

Merkittävin osa ennaltaehkäisevistä mielenterveyttä edistävästä päätöksistä ja toimenpiteistä tehdään valtion ja kuntien tasolla. Kuten periaatepäätöksen luonnoksessa mainitaan, asuin- ja elinympäristöjen vihreys, puhdas luonto ja turvallisuus, monipuoliset liikunta- ja harrastusmahdollisuudet, asukas- ja järjestötoiminta, taide- ja kulttuurielämykset, asumisen monimuotoisuus, työllisyyden ja työkyvyn tukeminen sekä saavutettava julkinen liikenne ovat asioita, joilla kaikilla voidaan edistää kaikenikäisten mielenterveyttä. Hyvinvointialueiden, kuntien ja valtion sekä järjestöjen että yritysten tulisi kaikessa päätöksenteossaan ottaa huomioon päätösten mielenterveysvaikutukset. Hyvä lopputulos saavutetaan mahdollisimman monen toimijan yhteistyön tuloksena. Mielenterveyden edistämisen kokonaisuudessa on hyvä nostaa esille ennaltaehkäisevät ja varhaisen tuen sote-palvelut, erityisesti äitiys- ja lastenneuvolat ja opiskeluhoito. Pandemian aikana näitä palveluita karsittiin siirtämällä tätä resurssia muuhun työhön, mm. tästä syystä on syntynyt hoitovelkaa. Lapset ja nuoret tarvitsevat poikkeusoloissa erityisresurssia mielenhyvinvoinnin tukemiseen tavanomaisen palvelun lisäksi. Jatkossa täytyy ylläpitää ennaltaehkäisevää resurssia myös poikkeusolojen aikana.

Mielenterveys tulee nähdä kokonaisvaltaisesti ihmisten arkeen ja hyvään toimintakykyyn liittyvänä normaalina asiana eikä vain sairautena, johon ainoa yhteiskunnan toimenpide on korjaava. Vastuu mielenterveyden edistämisestä on kaikilla yhteiskunnan hallinnon aloilla – merkittävin osa mielenterveyden edistämisestä tapahtuu sosiaali- ja terveyspalvelujen ulkopuolella. Luonnoksessa mainittiin mm. seuraavia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä: vanhemmuuden tukeminen, perheiden ja parisuhteiden tukeminen, kiusaamisen vastainen työ varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, harrastus-, liikunta-, taide- ja kulttuurimahdollisuuksien luominen kaikille, osallisuuden vahvistaminen ja yksinäisyyden ehkäisy, työhyvinvoinnin edistäminen ja elinympäristön turvallisuudesta huolehtiminen ja asukas- ja järjestötoiminnan toimintamahdollisuuksien varmistaminen. Näiden lisäksi kannattaa huomioida mm. kaavoituksen merkitys mielenterveyden edistäjänä ja syrjäytymisen ehkäisijänä. Säilyttämällä kaupunkialueilla mahdollisimman paljon lähiluontoa ja luomalla turvallisia kaupunkitiloja, voidaan mielenterveyttä edistää ja ehkäistä mielenterveyden ongelmien

syntyä hyvin tehokkaasti (Metsästrategia 2035). Tässä yhteydessä olisi huomioitava myös harvaan asuttujen seutujen näkökulma.

Luonnoksessa tuotiin esille lukuisia kansallisia strategioita ja ohjelmia, jotka kaikki osaltaan tukevat mielenterveyden edistämistä. Länsi-Uudenmaan näkökulmasta keskeistä mielenterveyden edistämisen osalta on myös palvelujen kielisyys. Mielenterveyden ongelmissa on erittäin tärkeää saada jo alusta alkaen tukea ja ohjausta omalla äidinkielellä. Länsi-Uudellamaalla muunkielisen väestön osuus on suuri ja eri äidinkielillä puhuvia asukkaita on kasvavasti ja tämä tulee huomioida myös kansallisesti. Suuri osa väestönkasvusta tapahtuu ns. muunkielisen väestön kasvaessa. Samalla tulee huomioida se, että ruotsinkielisten palvelujen saatavuus pysyy hyvällä tasolla. (Kielibarometri 2020)

Väestön mielenterveyden edistämiseksi tarvitaan tutkimukseen perustuvaa, pitkäaikaista kansallista kehittämistyötä. Terapiat etulinjaan -toimintamalli on hyvä esimerkki tällaisesta toimintakäytännöstä. Suomi menettää paljon resursseja vuosittain siihen, että hyvinvointialueet kehittävät kukin omia toimintamenetelmiään (esim. digipalvelut). Keskittämällä kehittämistä saadaan aikaan vertailukelpoisen datan ja vaikuttavuustiedon lisäksi merkittäviä resurssisäästöjä.

Mielenterveys pääomana

Luonnoksessa esitetyt toimenpiteet vuosille 2024-2027 ovat varsin laajat. Erityisesti hyvää toimenpiteissä on kuntien ja hyvinvointialueiden välisen yhteistyön ja mm. haavoittuvassa asemassa olevien kieli-, sukupuoli- ja kulttuurivähemmistöjen mielenterveyden edistämisen sekä luonnon ja liikunnan merkityksen korostaminen. Hyvinvointialueen asukkaat ja alueella toimivat järjestöt ovat elintärkeitä yhteistyökumppaneita eri väestöosien mielenterveyden edistämässä. Jos itse kohderyhmä ei ole alusta asti edistämässä mukana, niin mielenterveyden edistäminen jää puolitiehen.

Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa

Lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin merkitys poliittisessa päätöksenteossa tulee näkyä jatkossa voimakkaammin. Heikennykset mm. sosiaaliturvaan ovat mielenterveysvaikutuksiltaan merkittäviä ja vaikutukset näkyvät lasten ja perheiden elämässä erittäin nopeasti. Köyhyyden kokemukset lapsuusiässä vaikuttavat tutkimusten mukaan koko ihmisen eliniän mm. suurempana riskinä mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Toimeentulon heikentämistä ei pystytä kompensoimaan esimerkiksi järjestöjen tai korjaavan mielenterveyspalvelun tuella. Päihdetyön ja ennen kaikkea ehkäisevän päihdetyön tulisi näkyä paremmin periaatetasolla. Lasten ja nuorten mielenterveyden edistämisen toimenpiteissä yhtenä toimenpiteenä mainitaan ”vahvistetaan kansalaisjärjestöjen tukea mielenterveys-, päihde ja riippuvuusteemoista lapsille sekä nuorille. Lisätään järjestötukea erityisesti lasten ja nuorten suosimilla verkkoalustoilla ja puhelimitse.”. Tämän tulee palvella palvelujen kokonaisuutta sekä tiivistää yhteistyötä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Toiminta on tällä hetkellä pistemäistä ja päällekkäistä tekemistä on paljon. On tärkeää osata tunnistaa ne lapset ja nuoret, jotka ovat erityisessä riskissä sekä mielenterveyden että kiusaamisen näkökulmasta ja kohdentaa heidän tuekseen oikeanlaista osaamista, jotta kaikilla on yhdenvertaiset oikeudet osaavan avun saantiin. Tasapuolisuus tarkoittaa tarpeen mukaista palvelua kaikille eikä samaa palvelua kaikille. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa tulee vahvistaa ennaltaehkäisevien

palvelujen lisäksi keskivaikeiden mielenterveyshäiriöiden hoitoa. Varhaiskasvatuksella ja kouluilla on merkittävä asema arjen tuessa. Opettajille ja kasvattajille tulee turvata riittävä resurssi ja tuki. Opiskeluhoito on tärkeä osa opettajien tukea.

Mielenterveysoikeudet

Mielenterveys ja oikeus tasavertaisesti mielenterveyspalveluihin kuuluvat kaikille. Luonnoksessa esitetyistä toimenpiteistä korostaisimme erityisesti kehitysvammaisten heikkoa asemaa mielenterveyden ongelmissa – palvelurakenne ja osaaminen eivät hyvinvointialueilla riittävästi vastaa kehitysvammaisten mielenterveyden hoidon tarpeita. Toiseksi korostaisimme päihteidenkäyttäjien asemaa mielenterveyspalveluissa. Vaikka suurelta osin hyvinvointialueet järjestävät mielenterveys- ja päihdepalveluja integroidusti, on Suomessa edelleen alueita, joissa mielenterveyspalvelut ja päihdepalvelut järjestetään erikseen. Tämä palvelurakenne johtaa liian usein tilanteisiin, joissa päihdesairausten kanssa ongelmissa oleva henkilö ei saa tarvitsemiaan mielenterveyspalveluja. Mielenterveysasiakkaiden somaattisia sairauksia tunnistetaan ja hoidetaan heikosti terveyspalveluissa

Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut

Palvelujärjestelmää, joka pystyy edistämään laajasti ihmisten mielenterveyttä ja mahdollistaa tasavertaisesti kykymme tavoitella hyvää elämää, tulee katsoa laajemmin kuin vain sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelujärjestelmää tarkastellen. Ihmisten tarpeiden mukaiset ja laaja-alaiset palvelut tulee nähdä kokonaisuutena, joka alkaa ennaltaehkäisevistä mielenterveyttä tukevista toimenpiteistä ja jatkuu kuntalaisen tai asiakkaan näkökulmasta mahdollisimman katkeamattomana jatkumona erilaisia tuen ja hoidon mahdollisuuksia aina perustason sosiaali- ja terveyspalveluista erikoissairaanhoidon. Yksi keskeinen heikkous kyvyssämme vastata ihmisten tarpeisiin on palvelujärjestelmämme pirstaleisuus, joka ei mahdollista hoidon ja tuen riittävää jatkuvuutta.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen tehtävä on vastata kansalaistemme mielenterveyden hoidon järjestämisestä. Resurssit, niin henkilöstö kuin talousresurssikin, ovat kuitenkin osoittautuneet varsin riittämättömiksi vastaamaan ns. mielenterveyskriisin myötä syntyneeseen palvelutarpeeseen, eikä kovin suurta korjausliikettä ole resursseihin nähtävissä. Jotta ihmiset saisivat tarpeidensa mukaisia palveluja, on pystyttävä toimimaan ennaltaehkäisevästi huomattavasti paremmin tulevaisuudessa kuin nyt. Merkittävä osa mielenterveyden haasteiden kanssa painivista ihmisistä pärjäisi varsin kevyellä tuella ja ohjauksella, jos sellaista olisi helposti saatavilla. Merkittävä osa mielenterveyden haasteiden taustasyistä johtuu ihmisten arjen yleisistä vaikeuksista: heikosta toimeentulosta, työttömyydestä, heikentyneistä mahdollisuuksista harrastaa tai kokea olevansa osallinen yhteisössään, yksinäisyydestä, liiallisesta päihteiden käytöstä, lähisuhde- tai perheväkivallasta ja niin edelleen. Jotta mielenterveyden vaikeudet voisivat yhteiskunnassamme vähetä, tarvitaan laaja-alaisia muita, mm. poliittisia ja työelämään liittyviä, päätöksiä ja muutoksia, koska nämä yhteiskunnalliset asiat eivät ratkea sote-palvelujen vastaanotoilla. Tämä alleviivaa mm. sitä, että mielenterveysvaikutusten ennakoarviointia tulisi tehdä aina, kun tehdään päätöksiä ihmisten arkeen liittyen, jotta emme hankaloittaisi tavallisten kansalaistemme arkea yhtään enempää. Päätökset esim. sosiaaliturvan heikentämisestä, koulutuksen ja työelämän tehokkuuden kasvavista

vaateista tai järjestöjen toimintaedellytysten kaventamisesta rahoitusta vähentämällä ovat kaikki päätöksiä, joiden seuraukset näkyvät kasvavina mielenterveyden haasteina ja tarpeina mielenterveyspalveluissa. Esimerkiksi sosiaaliturvan heikentäminen voi säästää lyhyellä aikavälillä jonkin verran, mutta sen seuraukset maksavat yhteiskunnallemme varsin nopeasti moninkertaisesti enemmän.

Ihmisten tarpeiden mukaiset mielenterveyspalvelut sote-palvelujärjestelmässämme ovat parhaimmillaan sellaiset, että se huomioi ihmisen ja hänen lähipiirinsä kokonaisuutena ja palvelujärjestelmä pystyy varmistamaan katkeamattoman hoitoketjun. Mielenterveyden haasteiden kanssa eläviä ihmisiä kohdataan kaikissa julkisissa palveluissa – ei siis vain mielenterveyspalveluihin erikoistuneissa yksiköissä. Tärkeää on, että julkisissa palveluissa lisätään koulutusta kohdata mielenterveyshaasteiden kanssa eläviä asiakkaita ja annetaan selkeitä ohjeita siitä, mitä apua asiakkaalle voidaan antaa tässä ja nyt ja mihin asiakkaita voidaan ohjata eteenpäin. Palvelujärjestelmämme ja resurssimme ei kestä sitä, että kaikki mielenterveyshaasteiden kanssa painivat asiakkaat ohjataan mielenterveyspalveluihin erikoistuneisiin yksiköihin. Tärkeää onkin täsmentää vastuunjako eri tahojen kesken ja pyrkiä siihen, että kukin asiakas saa tukea mielenterveyden haasteisiinsa siellä, missä jo on asioimassa ilman turhaa asiakkuuden siirtelyä paikasta toiseen. Suurin osa tulee autetuksi varsin kevyillä toimenpiteillä esimerkiksi omahoito-ohjelmien, järjestötuen ja muun keskustelutuen avulla. Myös digitaaliset ja liikkuvat mielenterveyttä tukevat palvelut voivat olla hyödyllisiä. Vastuunjaon ja hoitoonohjausprosessien täsmentäminen eri sote-palvelujen ja perustason ja erikoissairaanhoidon yksiköiden välillä on yksi avain hyvän jatkuvuuden ja tarpeiden mukaisen hoidon järjestämiseksi.

Hyvä mielenterveysjohtaminen

Mielenterveysvaikutusten ennakoarviointia varten on luotu THL:n toteuttaman hankkeen myötä hyvä toimintamalli (MIVA-hanke), mutta toimintamalli on vielä varsin vähäisessä käytössä. Niin kunnilla kuin valtiollakin on lakisääteinen tehtävä edistää asukkaidensa ja kansalaistensa hyvinvointia ja terveyttä, joista osa on juuri mielenterveyttä. MIVA-hankkeen kautta on luotu toimintamalli päätöksenteon mielenterveysvaikutusten ennakoarviointiin. Edelleen maassamme tehdään kuitenkin päätöksiä, joiden kohdalla mielenterveysvaikutuksia ei ole arvioitu tai sitten päätöksen mielenterveysvaikutuksia on aliarvioitu. Arvioimalla säännönmukaisesti päätöksenteon vaikutuksia ihmisten kykyyn elää mahdollisimman hyvää elämää, pystymme minimoimaan myös päätösten mahdollisia negatiivisia vaikutuksia mielenterveyteen.

Mielenterveyden laaja-alainen edistäminen on eri hallinnonaloilla vaikeaa. Tähän on useita eri syitä, joita on avattu hyvin periaatepäätöksen luonnoksessa. Hallinnon pirstaleisuus, vähäinen kommunikointi eri hallinnonalojen kesken ja erityisesti eri hallinnonaloja koskevat vähäiset yhteiset tavoitteet esimerkiksi mielenterveyden edistämisen osalta ovat kaikki tekijöitä, jotka johtavat siihen, että mielenterveyttä ei edistetä maassamme kokonaisvaltaisesti. Samaan aikaan kuitenkin mielenterveyden häiriöt, työkyvyttömyys mielenterveyssyistä jne. ovat radikaalisti kasvussa. Hyvällä syyllä voidaankin kysyä, ovatko tehdyt päätökset ja toimenpiteet mielenterveyden edistämiseksi olleet riittäviä, onko johto tavoitteisiin ja toimenpiteisiin sitoutunutta ja ollaanko ylipäättään tekemässä oikeita asioita mielenterveyden edistämiseksi. Riittävää vaikutusta emme todennäköisimmin tule näkemään, ellei johto maassamme ja eri hallinnonaloilla osoita, että mielenterveyden

edistämiseen tulee sitoutua ja osoittaa riittävästi resursseja ennaltaehkäisyyn yhteiskunnan eri tahoilla sekä korjaavaan työhön sote-sektorilla.

Itsemurhien ehkäisy

Itsemurhien ehkäisyn osalta keskeistä on helppo hoitoon pääsy ja hoitoketjun jatkuvuus. Käytäntö on osoittanut, että kummassakin on Suomessa vielä kehittämistä, vaikka itsemurhien lukumäärä vuositason onkin ollut laskussa. Tarvitsemme lisää koulutusta mm. itsemurhavaarassa olevien tunnistamiseen ja kohtaamiseen. Itsetuhoisten ajatusten kanssa eläviä ihmisiä kohdataan kaikissa palveluissa, jolloin osaamista ja kykyä toimia näissä kohtaamisissa tarvitaan laajemmin kuin vain sote-palveluissa. Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon vastuita sekä itsetuhoisuudessa että itsemurhahoitoketjussa on tarkasteltava uudelleen ja perustason tasalaatuinen osaaminen varmistettava. Tämä on huomioitava myös ennaltaehkäisevissä pienten lasten palveluissa.

Tiivistelmä sisällöstä

Mielenterveyden kansallinen edistäminen edellyttää laajan joukon yhteisiä tavoitteita, laajaa ja pitkäjänteistä yhteistyötä sekä tavoitteiden saavuttamiseen riittävää ja selkeää seuranta. Mielenterveyden edistäminen ei etene, jos hallinto ja sen johto kaikilla eri hallinnonaloilla osoita, että asia on tärkeä ja varmistaa, että oman hallinnonalan toiminnassa ja päätöksenteossa mielenterveysvaikutukset tulevat huomioituiksi. Eri päätöksentekijöiden päätösten ja linjausten tulisi olla linjassa keskenään. Luonnos mielenterveyden edistämisen periaateohjelmaksi sisältää suuren joukon hyviä ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä, joilla pystytään edistämään koko kansan mielenterveyttä. Mitään ei kuitenkaan tapahdu, jos emme ala toimimaan ja ymmärrä mielenterveyttä normaalina osana ihmisten hyvinvointia ja terveyttä. Periaatepäätös vaatii toteutuakseen vahvaa kaikkien hallinnonalojen yhteistä tahtotilaa, riittäviä resursseja ja aitoa, monitoimijaista yhteistyötä. Mielenterveyden edistäminen ei voi tapahtua vain sote-palveluissa hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueiden tehtävän keskiössä ovat korjaavat palvelut niille asiakkaille ja potilaille, joilla on jo mm. mielenterveyden häiriöitä ja sairauksia. Hyvinvointialueiden resurssit ovat jo valmiiksi erittäin tiukoilla niin, että mielenterveydenkin häiriöissä on vaikeaa päästä riittävän ajoissa hoitoon. Ongelma ei kansallisesti tällöin ratkea vain lisäämällä resursseja hyvinvointialueiden mielenterveys- ja päihdepalveluihin, vaikka tätäkin tarvitaan. Hyvinvointialueiden resurssit riittävät paremmin, jos myös kunnat ja valtio ottavat toimintansa ja päätöksentekonsa mielenterveysvaikutukset jatkossa entistä paremmin huomioon ja pyrkivät rakentamaan yhteiskuntaa ja elinympäristöjä, joissa yksilöt, lapset, nuoret, työssäkäyvät, ikääntyneet, opiskelijat ja perheet voisivat voida paremmin. Hyvä mielenterveys rakentuu riittävästä toimeentulosta, hyvistä ja turvallisista sosiaalisista suhteista, muutosjoustavuudesta, mielekkästä elämästä, viihtyisästä, terveellisestä ja turvallisesta elin- ja asuinympäristöstä sekä osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksista. Tässä yhteydessä olisi huomioitava myös uusien palveluiden rakentaminen. Tällöin kaikella sillä mitä tapahtuu työpaikoilla, kouluissa ja palveluissa ihmisten kesken, minkälaiseksi koemme esimerkiksi asuinympäristömme ja miten merkitykselliseksi koemme oman itsemme yhteisöissämme, on vaikutusta mielenterveyteen.

Käsittely

Päätös

Aluehallitus hyväksyi päätösehdotuksen yksimielisesti.

Selostus

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman mielenterveysstrategian ministeriöiden välisen yhteistyöryhmän valmistelemassa luonnoksessa valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi on päivitetty mielenterveyden edistämisen mukaan lukien itsemurhien ehkäisyyn poikkihallinnolliset toimenpiteet vuosille 2024-2027 pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisiksi. Periaatepäätös on osa kansallisen mielenterveysstrategian toimeenpanoa. Toimeenpanosta laaditaan myöhemmin erillinen toimeenpanosuunnitelma, joka tullaan tekemään yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätös on tarkoitus viedä valtioneuvoston hyväksyttäväksi vuoden 2024 lopulla.

Periaatepäätöksen tavoitteet

Periaatepäätöksellä tavoitellaan eri hallinnonalojen mielenterveyttä edistävien ja tukevien tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavien poikkihallinnollisten toimenpiteiden päivittäminen hallitusohjelman mukaisiksi ja niiden sovittaminen yhteen eri hallinnonaloilla sekä toimeenpano ja sen seuranta. Valtioneuvoston periaatepäätös mielenterveyden edistämiseksi toteuttaa myös hallitusohjelman kirjausta: Mielenterveysstrategia 2020–2030 -työssä tunnistettuja toimia jatketaan osana hallituksen toimia mielenterveyden edistämiseksi. Lisäksi jatketaan itsemurhien ehkäisyohjelman toimeenpanoa.

Toimivalta

Hallintosäännön 41 § kohdan 26 mukaan aluehallituksen tehtävänä on päättää lausuntojen antamisesta koko hyvinvointialuetta koskevissa merkittävissä asioissa.

Liitteet

Oheismateriaali

- Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

Tiedoksi

Täytäntöönpano

Päätöshistoria